

УДК-31.316.37.013.78

Феномен університету як маркер суспільного розвитку і модератор соціокультурних трансформацій

О.А.ХОМЕРІКІ

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна, E-mail: Khomeriki_helen@mail.ru

Авторське резюме

Стаття присвячена інституалізації інституту вищої освіти в історії нашої цивілізації. Те як соціалізувався і змінювався цей інститут в різні епохи, аналізується крізь призму трансформації місії університету, динаміки його призначення в соціумі. Нові функції вищої освіти знаходили втілення в нових практиках її конкретно-реальної буттєвості, відтворювалися репрезентацією нових функцій і форм освіти. Шлях університету від елітарного, замкненого інституту до сучасної транснаціональної освіти є рухом, якій синхронно відображає динаміку і самого суспільства, і його саморозвиток. Увага автора також зосереджена на історії створення університетів, яка почалась з появою перших Studiumgenerale в XI-XII століттях. Метою статті постає аналіз генезу феномена університету в контексті суспільно-історичних і культурних трансформацій. Зазначається, що університет, як своєрідна модель культури, включає в себе безліч своєрідних пластів і нашарувань, що відображають своєрідність конкретного середовища, в якому відбувалось становлення університету і яке вплинуло на особливості його структури, форми, засоби і методи навчання та виховання. Університет як вищий навчальний заклад розвивався завдяки державі, яка його фінансувала, стежила за дотриманням усіх норм його вільної діяльності, забезпечувала висококваліфікованими викладачами і підготовленими студентами, тобто повністю сприяла його успішній діяльності. Новий університет був одночасно дослідницьким, культурним і професійним інститутом.

Ключові слова: система освіти, інституалізація, трансформація, місія університету, транснаціональна освіта, інститут.

Phenomenon of university as a marker of social development and moderator of socio-cultural transformations

O.A. KHOMERIKI

National aviation university, Kyiv, Ukraine, E-mail: Khomeriki_helen@mail.ru

Abstract

The article is devoted to the institutionalization of the institute of higher education in the history of our civilization. The way of sozIALIZATION and changes of the institution in different periods is analyzed in the light of the transformation of the mission of the University, the dynamics of its purpose in society. New features of higher education found expression in new practices of specific realness played representation of new features and forms of education. The way of elite university, closed institute to modern transnational education is a movement which simultaneously reflects the dynamics of the society and its selfdevelopment. Attention is also focused on the history of the university, which began from the first Studiumgenerale in XI-XII centuries. The article presents an analysis of the phenomenon genesis of University in the context of socio-historical and cultural transformations. It is noted that the university as a kind of model of culture includes many original layers and layers that reflect the uniqueness of a particular environment in which occurred the formation of the University and which influenced the feature of its structure, forms, tools and methods of training and education. University as a higher education institution has been developed thanks to state that it has funded, monitored compliance with all standards of its free, provided by highly trained teachers and students and fully contributed to its success. The new university was both a research, cultural and professional institution.

Key words: education system, institutionalization, transformation, the mission of the University, transnational education, institution.

Постановка проблеми. Історія створення університетів почалась з появою перших Studiumgenerale в XI-XII століттях. Вони були засновані в таких відомих містах, як Оксфорд, Саламанта, Париж та Болонья. Але сама освіта виникла набагато раніше, ще за часів античної епохи. Елементи ж освітньої політики вперше з'явилися в Древньому Римі, який представляв собою високоорганізовану сильну державу – були створені штатні розклади і система атестації, були визначені граничні терміни навчання, вчителі почали отримувати зарплатню [1, с. 22]. Історико-археологічні дослідження свід-

чать про існування вищої освіти і в країнах Південно-Східної Азії, зокрема в стародавній Індії та Китаї. У східній культурі на межі Стародавнього Світу і Середньовіччя великою популярністю користувались також сирійські школи. В епоху розквіту Арабського Халіфату - середньовічні мусульманські школи, наприклад, вища школа в Фесі, що виникла в 860 році в Каїрі, та вища школа, заснована у 970 році в мечеті аль-Азхар, були важливими центрами високорозвинутої арабської культури [1, с. 87]. Філософія ж Аристотеля сильно вплинула на ідеологію освіти епохи Середньовіччя. Наприклад, його

ідея про єднання загальної та професійної освіти була реалізована багатьма навчальними закладами того часу: медичні школи в Монпельє та Салерно, декілька шкіл в Болоньї, юридичні школи Константинополя та Бейрута, та ін. [2, с. 5].

Ці прообрази перших навчальних закладів залишили значний слід у розвитку світової цивілізації і підготували ідею університету, яка реалізувала в європейській культурі середньовіччя ідею освітньої корпорації, спільноти [5; 9; 11]. Можна погодитись з Налетовою, що «сам феномен університету як елемент культури, його статус у суспільстві, даровані владою привілеї, класичні традиції інтелектуальної діяльності - все це продукт європейської християнізованої античної традиції. У середньовічній культурі з'явилася потреба суспільства в університетах як місці поширення знання, культури, науки» [4, с. 85].

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням трансформації університету, як соціокультурного феномена займалися багато дослідників, таких як Д. Дьюї, Г. Гумбольд, П. Бурд'є, А. Грамши, Е. Гідденс, Н. Смелзер і сучасних дослідників, як В. Пилипенко, В. Кремінь, К. Корсак, А. Запесоцький, І. Налетова, багато інших.

Мета дослідження – проаналізувати генезу феномена університету в контексті суспільно-історичних і культурних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Історія розвитку університету як специфічної освітньої системи свідчить, що механізм утворення освітніх систем визначається конкретною ситуацією в історії і культурі певного етапу розвитку суспільства. Тому університет, як своєрідна модель культури, включає в себе безліч своєрідних пластів і нашарувань, що відображають своєрідність конкретного середовища, в якому відбувалось становлення університету і яке вплинуло на особливості його структури, форми, засоби і методи навчання та виховання. Час, протягом якого відбувалось становлення кожного університету, - це ціла епоха досить повільних і рідкісних нововведень стабільної технологічної програми. Це сприяє і створює можливість для послідовного і стійкого оновлення університетської освіти, хоча контури соціально-культурного простору були консервативними і не змінювалися протягом багатьох десятиліть.

На думку А.С. Запесоцького формування різних моделей університетської освіти проходить циклічно залежно від історичних процесів, і кожен цикл визначається реальними протиріччями, що виникають через високу інертність освітніх систем з одного боку і динамічним розвитком соціокультурної ситуації, з іншого боку. Це змушує змінювати домінуючий тип університету. Тому непорушною умовою розробки нового типу університету є аналіз закономірностей формувань і модифікації універ-

ситету як соціального інституту. [5, с. 154-155]. На думку І.Налетової, нову модель породжує протиріччя, визріває в надрах культури. Сформована в результаті подолання цього протиріччя модель визначає зміст освіти до тих пір, поки зміни соціокультурної ситуації не досягнуть певної межі. Тоді освітня система перестає відповідати типу культурної норми, що народжується, що, у свою чергу, призводить до виникнення нової університетської моделі.

Разом із появою університетів почала змінюватися структура соціуму, вона збагачувалась і ускладнювалась водночас, сильно впливаючи на розвиток європейської освіти, науки і культури. Для людей того періоду перші університети були певними світськими монастирями, які існували окремо від реальності. В їх стінах часто народжувалися вільнодумці і порушники суспільного спокою. Ці заклади існували, як самостійні інститути середньовічної культури. Але вони не відмовлялися від привілеїв з боку церковної та світської влади, оскільки були місцем, де перетиналися інтереси римських пап, інтелектуалів та імператорів. Університети не платили податків, вони користувалися церковними бенефіціями і були звільнені від сторожової служби.

Так, перший етап розвитку університету пов'язаний «з широкою автономією, незалежністю, інтернаціоналізацією, прогресом, насолодою століттям «золотої ізоляції», незважаючи на схоластику, яка панувала в університетському знанні до XIV-XV століть. Формування і функціонування перших університетів допомагало подолати вузькі межі національно-традиційних практик, з'єднати в єдиному космополітичному просторі релігію, науку, мистецтво, транслювати знання і культуру новим поколінням».

Перший період існування університетів відрізнявся вираженням національним і космополітичним характером. Всі представники цих вищих навчальних закладів мали право вільно пересуватися по країнах Європи. «Академічний простір» характеризувався високим рівнем мобільності і був звільнений від виконання місцевих законів. «Академічна свобода» - це перше право, отримане університетами середньовіччя, згідно з яким їх члени не несли відповідальності перед жодним державним органом, крім університетського суду. Перші університети носили назву *universitasmagistorumetscolarium*, що в перекладі означає корпорація викладачів та учнів. Вони мали свій власний статут, свою юриспруденцію та володіли повною адміністративною автономією. Університети створювалися без будь-якого втручання з боку світських та церковних властей і постійно боролися за зміцнення свого правового статусу.

Незважаючи на складності економічного і політичного розвитку в епоху середньовіччя, завдяки латинській мові, яка виступала засо-

бом міжнародного та міждисциплінарного спілкування, автономії до державної влади, яку мали університети, в ході пошуку загальних підстав академічного етосу, загальних правил організації освітнього процесу, університетського пілігримажа, система європейських університетів являла собою взаємопроникле освітнє середовище і сприяла інтернаціональному культурному спілкуванню в епоху середньовіччя та і в наш час.

Чим більше розвивалося суспільство, тим більше зростала потреба в існуванні університетів. Міста розширялися, торгівля та економіка бурхливо розвивалися, вдосконалювалось сільськогосподарське виробництво, добробут покращувався, і люди прагнули бути культурними та освіченими. Все це дуже сильно вплинуло на формування університетів.

Перші вищі учбові заклади мали предметну базу викладання і добре організовану систему університетського життя. Навчальний процес тривав 7 років. Часто траплялося, що учні могли покинути навчання на певний період або назавжди. Людина, яка отримувала вчаний ступінь, могла викладати в університетах будь-якої країни. Перші заклади вищої освіти складалися з чотирьох факультетів: підготовчий факультет мистецтв та вищі факультети права, медицини і богослов'я. Після того як учні закінчували вивчати риторику, логіку і граматику (тривіум), вони отримували ступінь бакалавра, який давав їм можливість перейти до вивчення таких наук, як геометрія, арифметика, музика та астрономія (квадріум) і стати магістром мистецтв. Після закінчення вищих факультетів учні отримували ступінь магістра, доктора богослов'я, права або медицини.

Разом з відкриттям перших університетів виникли і два основних напрямки в теорії університетської освіти, які можна побачити і в сучасних дослідженнях. Перша тенденція в розвитку теорії університету була пов'язана з його освітньою місією, згідно з якою університет сприяє духовному розвитку особистості, вивільняє її творчі здібності. У рамках ліберальної концепції теорії університету, таким чином, були розроблені ідеали класичної універсальної освіти. Інша тенденція акцентувала увагу на її утилітарних, прагматичних цінностях, на задоволенні потреб суспільства у великій кількості грамотних, добре освічених фахівців. Цим були закладені методологічні основи вищої професійної освіти [6, с. 10-14]. Поява цих тенденцій була обумовлена потребою суспільства в людях зі спеціальною та загальною освітою.

Незважаючи на засилля релігійної догматики і на те, що перші університети середньовіччя були фактично школою теології та філософії, займались виключно біблійною історією, логікою, метафізикою і етикою Аристотеля, університети сприяли і розвитку природничих наук. Система вільних мистецтв з часом поступалася

місцем здобуттю конкретних знань. Розвиткові та дисциплінуванню мислення сприяли дискусії, що регулярно проводились в університетах. Як результат формувались певні традиції, що набули розвитку в епоху Відродження та в Новий час [7, с. 519]. З XII по XV століття в Європі було відкрито 46 університетів, які стояли в авангарді інтелектуального та культурного розвитку. Як стверджує Х. Ортега-і-Гассет у роботі «Місія університету», вони володіли серйозним ідейним і політичним впливом на формування тогочасної особистості.

Університети формували інтелектуальний ресурс держави і церкви. Викладачі та випускники університетів ставали радниками принців, єпископів, ландграфів, парламентарів, посланників у зарубіжних країнах. Теологи та правознавці брали участь в цензурі публікацій та проповідей, вирішували питання складання індексу заборонених видань та списку книг, часто виступали проповідниками та консультантами [8, с. 157].

Єдиний університетський простір середньовічної Європи відзначав загальне семантичне поле, підбір предметів і схоластичний дискурс. Незважаючи на значну залежність від католицької церкви, університети сприяли розвитку середньовічної науки і культури та виникненню світської освіти. Саме завдяки університетській освіті стрижнем всієї середньовічної культури став раціотеологічний дискурс.

Із вступом європейського суспільства в стадію індустріального розвитку настає криза в університетському середовищі: відбувається втрата багатьох прав завойованих в епоху середньовіччя, втрачається інтернаціональний характер вищої освіти. В умовах пошуку виходу університетів з кризового стану відбувається відхід від основ традиційної культури до національно-індустріальної, виникають нові національні моделі університетів та програм університетської освіти.

Вища освіта ставала все популярнішою. Випускники перших університетів брали активну участь у вирішенні державних та церковних справ. Основною діяльністю професорів були не підготовка публікацій і викладання, а практика і приватне навчання.

В кінці XIV століття розпочався другий етап розвитку університетської освіти. Перехід середньовічного університету до університету епохи Відродження стався завдяки синтезу старої дидактичної практики з новим змістом - ідеями гуманістів [9]. Це були часи, коли культурна парадигма зазнала великих змін, а середньовічна система освіти почала розпадатися і замість неї народжувалась світська наука. В університетах викладали астрономію, геометрію, хімію, фізику, анатомію, геологію, ботаніку, латинську класику і грецьку мову. Вища освіта епохи Відродження та Гуманізму була орієнтована на вивчення різноманітних куль-

тур, фактів і різних форм життя, які існували на планеті. Згідно з цінностями культури Відродження та нового часу на місце теологічної проблематиці приходять тема історико-фізіологічного напрямку. Глибше стали вивчати питання античності та досягнень науки [9].

Університети починають виокремлюватись, замикаються у національних рамках, втрачають автономні права. Дедалі більше наростає державний контроль, наростає секуляризація, зростає вплив соціального середовища, доходять інколи навіть до провінціалізму.

Секуляризація, на думку дослідників зіграла важливу роль у континентальних університетах Європи. Так, церква поступово почала втрачати контроль над вищою освітою, наслідком чого стали зміни у соціальному та економічному становищі студентів і професорів, у розвитку наукового знання, взаємодіях з культурою і суспільством в цілому. Але секуляризація не була повною. Так, в Англії зберігалась традиція формування викладачів тільки в середовищі священнослужителів, зростала роль єзуїтів та інших чернечих орденів в університетах континентальної Європи. У період Реформації посилюється вимога певної конфесійної приналежності викладачів і студентів. У англійських Оксфорді та Кембриджі всі члени університету - студенти, викладачі, тьютори, дослідники, керівники повинні були підписувати акт, який визнає верховенство англійського короля над церквою. Більшість лютеранських і кальвіністських університетів вимагали від викладачів складання присяги на лояльність суверену і релігії і т. д.

В цей період почали потроху зростати світська влада та її вплив на систему освіти, що поступово зменшувало університетську автономію: створювалися спеціальні комісії, які перевіряли старанність та ортодоксальність професорів; канцлери контролювали релігійне та академічне життя університетської спільноти; уряд вирішував, які предмети підлягали вивченню, і схвалював публікації, написані викладачами. Поступово університети перетворюються на державні установи, чия свобода і статус контролюються, регламентуються і гарантуються цивільною владою. Але, завдяки вже сформованим принципам академічної автономії, посилення бюрократичного урядового тиску не завжди тягло за собою повну втрату факультетами своєї влади [10, с. 162-164].

Зміни всередині університетів йшли важко і повільно, не встигаючи за прогресом усього суспільства. Гуманістична культура Відродження та Нового часу в стінах університету вступала в протиріччя із середньовічними тенденціями освіти. Корпоративне замикання університетів призводило до внутрішніх чвар, розвитку інтриг, віддаленню від науки. До кінця XVI століття професори перестають вважати себе членами міжнародного співтовариства, в стінах

університетів розвивається інбридинг, професорські родини ставлять свої інтереси вище від інтересів університету, кафедри передаються у спадок, йде відкрита торгівля вченими дипломами [11].

В XVII-XVIII століттях подальший розвиток університету був поставлений під сумнів. Навчальні заклади, які залишалися оплотом схоластики середньовіччя, зовсім не задовольняли розвиток тодішньої культури, а школи і професійні училища були набагато розвинутішими і прогресивнішими. Це був так званий «Період кризи розвитку університету».

На початку XIX століття соціально-економічне життя бурхливо розвивалося, значні зміни відбулися в культурній і політичній сферах суспільства. Велику роль в остаточному формуванні національної свідомості росіян, німців, італійців та австрійців відіграла війна з армією Наполеона. Розвивався капіталізм, а разом з ним зростала потреба у розвитку науки. Всі ці факти сильно вплинули на формування нової моделі університету. Замість середньовічної корпорації був створений державний університет, який служив широким, а не вузькоколовим суспільним інтересам. Таким чином, розпочався третій період його розвитку.

На початку XIX століття в умовах формування нової індустріальної культури з метою відповідності університетів новому часу назріває необхідність реформування університетів. Першорядного значення набуває обґрунтування «ідеї університету», що є актуальним і в наш час [12].

З одного боку, «ідея університету» заснована на позачасових принципах і цілях, які актуальні в сучасній глобальній культурі не менше, ніж у Середньовіччі. Вона базується на унікальності університету як особливого культурного феномена, який виступає провідником знань, загальним надбанням людського духу, що не повинен і не може розділятися національними перегородками. З іншого боку, разом з «ідеєю університету» виникли і уявлення про «національні моделі» університету, коли кожна нація розглядала університет як націотворчий фактор, прагнула побачити в національному університеті вираження національного духу та культури, вершину національного розвитку [13].

Під час кризи німецькі університети сприяли інституційній стабільності вищої освіти. Це було обумовлено тим, що вони створені набагато пізніше від інших європейських університетів, і їх взаємини з державною владою були тіснішими. Вони стали яскравим винятком на тлі непереборної середньовічної рутини. У них швидше ламались середньовічні традиції інтелектуалів і через ідеї епохи Реформації та Просвітництва тут відбувалось становлення нового типу університету, що став прототипом сучасного [14;]. Вони прагнули стати привабливими і для викладачів, і для студентів, віднов-

лювали тенденції інтернаціоналізму, залучали найбільш відомих професорів. Одним з таких університетів став Геттінгенський університет, відкритий для всього світу, що жив науковими інтересами цілої Європи [15].

Початком розвитку університетської культури XIX століття прийнято вважати відкриття в 1810 році національного університету Берліна з ідеальною моделлю освіти, створенню якій сприяли реформи Вільгельма фон Гумбольдта. Згідно з цією моделлю культура і суспільство повинні були визначати функції, форму і завдання університету, вони мали право пред'являти певні вимоги до його керівництва і повністю контролювати його діяльність.

Три принципи визначили культуру нового університету. Перший полягав у запереченні примітивного утилітарного погляду на освіту, коли знання цінуються лише з практичної точки зору. Другий - застерігав від засилля дослідної (емпіричної) науки, яке протидіяло розвитку фундаментального теоретичного пізнання.

Нарешті, третій, і головний, принцип стверджував панування гуманітарної освіти, без якої не може бути освіченої особистості [16, с. 52]. Разом із підйомом національних прагнень і підвищенням значення держави в XIX столітті виникає нова модель університету державного типу - Гумбольдтська, в основу якої покладені ідеї німецької класичної філософії Канта, Фіхте, Шляйєрмахера і багатьох інших [4, 15, 18]. Між державною владою і науково-освітнім світом виникає домовленість: вчені, з одного боку, прагнуть мати дозволені державою привілейовані інституційні можливості; держава, з іншого боку, вимагає підтримувати національну культуру і допомагати формувати національні символи та виховувати законслухняних громадян. Ці двосторонні зв'язки, що склалися в

Німеччині між державою та вищою освітою, гарантували університетам незалежність від приватного капіталу, свободу діяльності, а університети забезпечували ідеологію і етнос державної влади, формували легіон державних чиновників-професіоналів.

Завдяки реформам Гумбольдта університет став елітарним навчальним закладом, де відбувався синтез науки і освіти в умовах повної академічної свободи.

Висновки. Університет як вищий навчальний заклад розвивався завдяки державі, яка його фінансувала, стежила за дотриманням всіх норм його вільної діяльності, забезпечувала висококваліфікованими викладачами і підготовленими студентами, тобто повністю сприяла його успішній діяльності. Новий університет був одночасно дослідницьким, культурним і професійним інститутом. Завдяки цьому німецька нація успішно існувала і стрімко розвивалась.

Європейська культурна традиція - особлива спільність витоків, доль і спадщини, яка привела до формування культурно-історичної спільності з єдиним культурно-генетичним кодом, з характерним самовідчуттям і самосвідомістю європейців [11, с. 194]. Її формуванню сприяли чотири фактори: перевага юридичної системи, початок якої дало римське право; соціальна солідарність і розуміння, засновані на християнському благочесті і гуманізмі; демократизм, що базується на правах та свободі індивідуума; нарешті, універсалізм, початок якому поклали космополітичні принципи Просвітництва [9, с. 1]. Моральний універсалізм, поєднуючи лібералізм і християнство, сьогодні стає головним критерієм ставлення до нових ідеологічних течій в Європі, одним з яких виступає мультикультуралізм [6].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кривушин И.В. Византийское образование при Палеологах [Текст] // Традиции образования и воспитания в Европе XI – XVII веков. – Иваново: ИГПУ, 1995. – С. 20 - 34.
2. Джурицкий А.Н. Развитие образования в современном мире [Текст] / А.Н. Джурицкий. – М.: КОНТО, 2003. – 409 с.
3. Зотова О.М. Идея европейского единства и национальная идентичность [Текст] / О.М. Зотова // Вестник Московского университета: серия «Социология и политология»; № 18. – М., 1999. – № 3. – С. 154 – 162
4. Налетова И.В. Изменение национальных традиций высшего образования в современных условиях [Текст] // Журнал социологии и социальной антропологии. 2005. – Том VIII. – №4. – С. 83 - 89.
5. Запесоцкий А.С. Образование: философия, культурология, политика [Текст] / А.С. Запесоцкий. – М.: Наука, 2002. – 456 с.
6. Ильин Г.Л. Философия образования: идея непрерывности / Г.Л. Ильин. М.: Вуз. книга, 2002. 224 с.
7. Пелікан Я. Ідея Університету. Переосмислення [Текст] / Я. Пелікан; [пер. з англ.] – К.: Дух і літера, 2009. – 394с.
8. Кирда А.Г. Тенденції розвитку цілей освіти в розвинених країнах світу і Україні (друга половина XX століття) [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.13.00.01 / А.Г. Кирда. – К., 2005. – 26 с.
9. Ковальчук Т. Особливості формування єдиного культурного простору об'єднаної Європи / Т. Ковальчук. – Віче, 2009. – №3. – С. 14 – 16.
10. Коджаспирова Г.М. История образования и педагогической мысли: Таблицы, схемы, опорные конспекты [Текст] / Г.М. Коджаспирова. М.: ВЛАДОСТ-ПРЕСС, 2003. – 224 с.
11. Турченко В.Н. Научно-техническая революция и революция в образовании [Текст] / В.Н. Турченко. – М.: Наука, 1973. – 118 с.

12. Тхагапсоев Х.Г. О новой парадигме образования [Текст] / Х.Г. Тхагапсоев. // Педагогика. – 1999. – №1. – С. 21.
13. Кряжев П.В. Тенденції реформування вищої освіти в країнах Західної Європи [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Кряжев Павло Володимирович; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – К., 2008. – 246 арк.
14. Ляшенко Л. Освіта ХХІ століття: тенденція професіоналізації ХХІ століття [Текст] / Л. Ляшенко. – Вища освіта України, 2002. – № 1 (3). – С. 82–87.
15. Наринский М.М. Европейская культурная традиция [Текст] / М.М. Наринский, В.М. Карев. – Культурология. XX век [энциклопедия] – Т. 2. – СПб., 1998. – С. 194–199.
16. Сбруева А.А. Идеологии освітніх реформ кінця ХХ- початку ХХІ ст.: конвергентні тенденції [Текст] / А.А. Сбруева. // Гуманітарні науки. – 2003. – № 2. – С. 11–16.
17. Шаронова С.А. Из истории развития социологии образования за рубежом [Текст] / С.А. Шаронова. – Социологические исследования, 2005. – №3. – С. 80–91.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2015

REFERENCES:

1. *Krivushin I.V. Vizantiyskoe obrazovanie pri Paleologah (Byzantine education at Palaeologi) // Traditsii obrazovaniya i vospitaniya v Evrope XI – XVII vekov.* – Ivanovo: IGPU, 1995. – P. 20–34.
2. *Dzhurinskiy A.N. Razvitie obrazovaniya v sovremennom mire (The development of education in the modern world).* – М.: KONTO, 2003. – 409 p.
3. *Zotova O.M. Ideya evropeyskogo edinstva i natsionalnaya identichnost (The idea of European unity and national identity) // Vestnik Moskovskogo universiteta: seriya Sotsiologiya i politologiya;* № 18. – М., 1999. – № 3. – P. 154–162
4. *Naletova I.V. Izmenenie natsionalnykh traditsiy vysshogo obrazovaniya v sovremennykh usloviyah (Changing the national traditions of higher education in the modern world) // Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii.* 2005. – V. VIII. – №4. – P. 83–89.
5. *Zapesotskiy, A.S. Obrazovanie: filosofiya, kulturologiya, politika (Education: philosophy, culture, and politics).* – М.: Nauka, 2002. – 456 p.
6. *Ilin G.L. Filosofiya obrazovaniya: ideya nepreryivnosti (Philosophy of Education: the idea of continuity).* – М.: Vuz. kniga, 2002. – 224 p.
7. *Pelikan Ya. Ideya Universytetu. Pereosmyslennya (Idea of the university. Reconsideration).* К.: *Dukh i litera*, 2009. – 394p.
8. *Kyrda A.H. Tendentsiyi rozvytku tsiley osvity v rozvynenykh krayinakh svitu i Ukrayini (druha polovyna XX stolittya) (Trends in the aims of education in the developed world and Ukraine (the second half of the twentieth century)).* – К., 2005. – 26 p.
9. *Koval'chuk T. Osoblyvosti formuvannya yedynoho kul'turnoho prostoru ob'yednanoyi Yevropy (Features of formation of a unified cultural space united Europe).* – *Viche*, 2009. – №3. – P. 14–16.
10. *Kodzhaspirova G.M. Istoriya obrazovaniya i pedagogicheskoy myslis: Tablitsyi, shemyi, opornyie konspektyi (The history of education and educational thought: Tables, charts, basic scheme).* М.: VLADOST-PRESS, 2003. – 224 p.
11. *Turchenko V.N. Nauchno-tehnicheskaya revolyutsiya i revolyutsiya v obrazovanii (The technological revolution and the revolution in education).* – М.: Nauka, 1973. – 118 p.
12. *Thagapsoev H.G. O novoy paradigme obrazovaniya (A new paradigm of education).* // *Pedagogika.* – 1999. – №1. – P. 21.
13. *Kryazhev P.V. Tendentsiyi reformuvannya vyshchoyi osvity v krayinakh Zakhidnoyi Yevropy (Trends in Higher Education Reform in Western Europe).* *Nizhyn. derzh. un-t im. M. Hoholya.* – К., 2008. – 246 арк.
14. *Lyashenko L. Osvita ХХІ stolittya: tendentsiya profesionalizatsiyi ХХІ stolittya (Education ХХІ century: the trend of professionalization of the ХХІ century).* – *Vyshcha osvita Ukrayiny*, 2002. – № 1 (3). – P. 82–87
15. *Narinskiy M.M. Evropeyskaya kulturnaya traditsiya (European cultural tradition).* – *Kulturologiya. XX vek [entsiklopediya]* – Vol. 2. – SPb., 1998. – P. 194–199.
16. *Sbruyeva A.A. Ideolohiyi osvitnikh reform kintsya ХХ- pochatku ХХІ st.: konverhentni tendentsiyi (Ideologies educational reforms of the late ХХ- ХХІ century.: convergent trends) // Humanitarni nauky.* – 2003. – № 2. – P. 11–16.
17. *Sharonova S.A. Iz istorii razvitiya sotsiologii obrazovaniya za rubezhom (From the history of the sociology of education abroad).* – *Sotsiologicheskie issledovaniya*, 2005. – №3. – P. 80–91.

Хомерікі Олена Андріївна – доктор соціологічних наук, доцент
Національний авіаційний університет
Адреса: 03680, м. Київ, пр. Комарова, 1
E-mail: Khomeriki_helen@mail.ru

Khomeriki Olena Andriivna – doctor of social sciences, associate professor
National aviation university
Address: 1, Komarov Av., Kyiv, 03680, Ukraine
E-mail: Khomeriki_helen@mail.ru